

SAID AHMAD MOHIR HAJVIYANAVIS

Narziqulov Rabbim

Navoiy innovatsiyalar universiteti

3-bosqich

Ilmiy rahbar: Rajabov Faxriddin

Navoiy innovatsiyalar universiteti

o‘qituvchi phd

Annotatsiya: *O‘zbek adabiyoti taraqqiyotida XX asr ikkinchi yarmi muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda xalq hayotiga yaqin, milliy ruhda yo‘g‘rilgan asarlar yaratildi. Adabiyotda badiiy tafakkurning yuksalishi, yozuvchilar hayot haqiqatini chuqur tahlil etish, murakkab ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni badiiy obrazlar orqali ochib berish yo‘lida intilishdi. Ana shunday ijodkorlar orasida Said Ahmadning o‘rni beqiyosdir.*

Said Ahmad — o‘zbek adabiyotining zabardast vakillaridan biri, o‘zining nozik kuzatuvchanligi, xalqona til va uslubda yozilgan asarlari, ayniqsa, o‘tkir hajviy qalamiga ega yozuvchi sifatida tanilgan. Uning ijodida hajv – insoniy illatlar, jamiyatdagi salbiy holatlar, byurokratizm, dangasalik, loqaydlik kabi illatlarga qarshi badiiy qurol sifatida qo‘llanilgan.

Kalit so‘zlar: *Hajv, Said Ahmad, yumor va satira, ijtimoiy tanqid, o‘zbek adabiyoti.*

ASOSIY QISM

Said Ahmadning ijodida hajv janri alohida o‘rin egallaydi. U oddiy hayotiy voqealar orqali chuqur ijtimoiy muammolarni ochib berishga harakat qilgan, jamiyatdagi illatlarni kulgi orqali fosh etgan ijodkor sifatida tanilgan. Yozuvchining hajviy asarlarida xalqona til, obrazlarning tabiiyligi, nozik ijtimoiy kuzatuvchanlik yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Said Ahmadning “Kuyov” hikoyasi hajv vositalari bilan yozilgan mashhur asarlaridan biridir. Bu hikoyada qizini turmushga uzatayotgan ota-onalarning zamonaviy hayotga nisbatan noto‘g‘ri yondashuvi, ularning xorijiy kiyim, zamonaviy avtomobil va moddiylikka haddan ziyod qiziqishi kulgili vaziyatlar orqali tasvirlanadi. Yozuvchi bu yerda jamiyatda shakllanayotgan yanglish tushunchalar va qadriyatlar yemirilishini kulgi ostiga olgan.

Yana bir e‘tiborga molik asar — “To‘ylar muborak” hikoyasidir. Bu asarda ortiqcha dabdaba, isrofgarchilik, faqat odamlarga ko‘rinish uchun qilinayotgan to‘y marosimlari tanqid qilinadi. Yozuvchi bu holatlarni hazil, kinoya va kulgi orqali mahorat bilan tasvirlagan. Asarda muallif jamiyatdagi ijtimoiy xatti-harakatlarga befarq emasligini ko‘rsatadi va o‘quvchini fikrlashga undaydi.

Said Ahmad hajviy asarlarida inson qiyofasidagi jamiyat kasalliklarini ochib berishga intilgan. Uning asarlaridagi obrazlar o‘zbek xalqining kundalik turmush tarzidan olingan bo‘lib, ular orqali yozuvchi milliy mentalitetdagi kamchiliklar, keraksiz urf-odatlar,

byurokratik muhitni tanqid qiladi. Aynan shuning uchun ham uning hajviy asarlari bugungi kun o‘quvchisi uchun ham dolzarb va o‘qishga arzigulikdir.

Yozuvchining ijodida yumor bilan satira uyg‘unlashib, o‘quvchida bir vaqtning o‘zida kulgi va o‘y uyg‘otadi. Said Ahmad kulgi orqali jamiyatdagi illatlarni yo‘qotishga intiladi, ijtimoiy ongni uyg‘otishni maqsad qiladi. Bu jihatdan u o‘zbek adabiyotida mohir hajviynavis sifatida alohida o‘ringa ega.

Said Ahmad o‘z hajviy asarlarida kulgi orqali insondagi illatlarni, jamiyatdagi nosog‘lom holatlarni tasvirlabgina qolmay, ularni tuzatishga, yaxshilik sari yetaklovchi fikrlarni ilgari suradi. Uning satirasi achchiq emas, balki mehribonona, insoniylik bilan yo‘g‘rilgan. Bu jihat adibning ma‘naviy pozitsiyasini yaqqol namoyon etadi — u odamni kamsitmoqchi emas, balki o‘ylantirmoqchi bo‘ladi.

Yozuvchining “Jimjitlik” asari ham kulgi orqali inson tabiati va jamiyatdagi ba‘zi odamlarda mavjud bo‘lgan yolg‘onqulflik, ikkiyuzlamachilik kabi holatlarni fosh etadi. Qahramonlarning oddiy, ammo chuqur psixologik obrazlari orqali muallif o‘quvchini o‘zini tahlil qilishga undaydi. Hikoyadagi kulgi orqali sezilarli ta’sir o‘quvchiga yetib boradi, bu esa Said Ahmadning badiiy mahoratini yana bir bor tasdiqlaydi.

Said Ahmadning hajviy uslubi, ayniqsa, xalqona iboralar, kinoya, mubolag‘a, so‘z o‘yinlaridan mahorat bilan foydalanishida namoyon bo‘ladi. U shunday voqealarni tanlaydiki, ularni o‘qib, har bir o‘quvchi o‘z hayotidagi yoki atrofigidagi tanish insonni eslaydi. Bu esa yozuvchining realistik yondashuvi, xalq hayotiga yaqin turishiga asoslangan.

Yozuvchining asarlarida kulgi faqat kulgi uchun emas, balki tarbiyaviy vazifani o‘tovchi kuchli vosita sifatida ishlatiladi. U ijtimoiy hayotdagi sustkashlik, maqtanchoqlik, riyo va manmanlik kabi illatlarni kulgi ostiga olib, o‘quvchini ulardan voz kechishga undaydi.

Said Ahmadning bunday badiiy uslub bilan yozilgan asarlari nafaqat o‘quvchini kuldiradi, balki hayotga bo‘lgan munosabatini, dunyoqarashini, axloqiy mezonlarini qayta ko‘rib chiqishga undaydi. Shu boisdan ham adibning hajviy ijodi o‘zbek adabiyoti tarixida munosib o‘ringa ega bo‘lib kelmoqda.

Said Ahmadning hajviy asarlaridagi yana bir muhim jihat — bu obrazlar orqali jamiyatdagi turg‘unlikka nisbatan tanqidiy munosabatdir. Uning ko‘plab qahramonlari o‘zini zamonga moslashtirish o‘rniga, eskicha qarashlar, sun‘iy obro‘ ortidan quvish bilan ovora. Bunday obrazlar kulgili vaziyatlar orqali beriladi, ammo ularning tagida muhim hayotiy haqiqat yotadi. Bu esa o‘quvchini nafaqat kuldiradi, balki chuqur mushohadaga chorlaydi.

Adib hajvni badiiy vosita sifatida chuqur o‘rgangan va undan o‘ta ehtiyotkorlik bilan foydalangan. U hech qachon kulgini shunchaki istehzo darajasida qoldirmaydi, balki uni o‘quvchini axloqiy jihatdan tarbiyalaydigan qurolga aylantiradi. Bu jihatdan Said Ahmad ijodi Ahmadjon Meliev, Oybek, Mirtemir kabi ziyolilar bergan badiiy merosga sodiq holda davom ettirilganini ko‘rish mumkin.

Shuningdek, Said Ahmadning hajviy asarlari bugungi kun uchun ham ahamiyatini yo‘qotmagan. Unda ko‘tarilgan mavzular – mas’uliyatsizlik, jamiyatdagi riyo, oddiy xalqning muammolariga befarqlik kabi masalalar hozirgi davrda ham dolzarbdir. Shu sababli, uning hajviy asarlarini faqat o‘tmish ko‘zgusi emas, balki bugungi kun uchun ham muhim saboq deb qabul qilish mumkin.

Uning badiiy uslubida hayotga bo‘lgan mehr, xalqona donishmandlik va samimiylik ustunlik qiladi. U o‘quvchining ko‘zini ochishga intiladi, muammolarni yoritish orqali ularni hal etish yo‘llarini ko‘rsatadi. Aynan mana shu fazilatlari tufayli Said Ahmad o‘zbek adabiyotining eng yuksak hajv ustalaridan biri sifatida e’tirof etilgan.

Said Ahmad o‘z asarlarida milliy qadriyatlar, urf-odatlar, jamiyatda shakllanayotgan yangiliklar va ularning oqibatlarini doimo nazarda tutgan. U hajv orqali insoniylik, halollik, sadoqat, mehr-oqibat kabi ijobiy fazilatlarni targ‘ib qilgan, salbiy illatlarni esa kulgi orqali tanqid qilgan. Uning ijodi yosh avlodni teran fikrlashga, haqiqatni ajratishga, jamiyatda faol va halol inson bo‘lishga undaydi.

XULOSA

Said Ahmad o‘zining hajviy asarlari orqali o‘zbek adabiyotida chuqur iz qoldirgan ijodkordir. U kulgi orqali inson qalbini tarbiyalash, jamiyatdagi salbiy holatlarni fosh etish va ularga qarshi kurashish kabi maqsadlarni ko‘zlagan. Uning asarlarida satira va yumor nafaqat kuldiradi, balki o‘ylantiradi, hayotga tanqidiy nigoh bilan qarashga undaydi.

Yozuvchi o‘ziga xos xalqona til, obraz yaratish mahorati, ijtimoiy kuzatuvchanligi bilan ajralib turadi. “Kuyov”, “Jimjitlik”, “To‘ylar muborak” kabi asarlarida ortiqcha maqtanchoqlik, byurokratizm, isrofgarchilik kabi illatlar ustidan kulib, o‘quvchini bu holatlardan xalos bo‘lishga da’vat etadi. Uning har bir hajviy asari zamonaviy o‘quvchining ham fikrini, qalbini silkitadi, jamiyatga, insoniy qadriyatlarga e’tiborli bo‘lishga undaydi.

Said Ahmadning ijodi nafaqat adabiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Uning asarlarida aks etgan dolzarb mavzular bugun ham o‘z qiymatini yo‘qotmagan. Aynan shuning uchun ham adibni o‘zbek adabiyotining mohir hajviynavisi sifatida yod etish, uning ijodiy merosini o‘rganish va targ‘ib etish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolaveradi.

ADABIYOTLAR:

1. Said Ahmad. Xandon pista. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983. – 144 b.
2. Karimov H. O‘zbek hajviy nasri tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1997. – 210 b.
3. Qahhor A. Tanlangan asarlar. 3-jild. – Toshkent: G‘.G‘. nomidagi nashriyot, 1978. – 320 b.
4. G‘aniyeva N. O‘zbek adabiyotida kulgi va hazil: monografiya. – Toshkent: Fan, 2002. – 188 b.